

GUSLE I LIJERICA NA MLJETU

Lujo Hajdić, guslar u selu Goveđarima.

Foto Dr. B. Gušić

Otkako možemo da pomoću pisanih izvora pratimo razvoj dubrovačkoga pučanstva, vidimo kako su i otoci dubrovački Mljet i Lastovo naseljeni Dinarcima jednako kao i ostale dubrovačke oblasti. Pa i ranije prije negoli je Dubrovnik u XIII. i XIV. stoljeću zauzeo oba ova otoka, mora da su Mljet i Lastovo vezani u politički okvir Zahumlja činili nedjeljivu cjelinu sa svojim dinarskim zaleđem. Ni kasnije kad je Republika Sv. Vlaha utvrdila granice na svom planinskom zaleđu, te kad je i na moru ustalila svoju vlast, veza između primorja i zaleđa nije bila prekinuta. Premda je Republika budno pazila na sve pokrete, što su se zbivali u susjednoj Slavoniji, van njenih granica, te je znala da odlučno spriječi svaki jači impuls migracije iz brda u svoje primorje, impuls, koji bi mogao da ugrozi njen stalni državni i ekonomski poredak, uza sve to mudri Dubrovnik dopušta, da se njegova zemlja obnavlja snažnim dinarskim pukom. Gorštaci ili pojedince ili sa svojom najužom porodicom silaze tiho i nezamjetno, ali u stalnom nizu, sa svojih nerodnih planina u župno primorje dubrovačko. Dubrovačka uprava zna za ove došljake, prima ih, daje im zemljište, i sili ih da se kao i svi njeni žitelji bezodvlačno pokoravaju njenim zakonima. Tako se kroz stoljeća la-

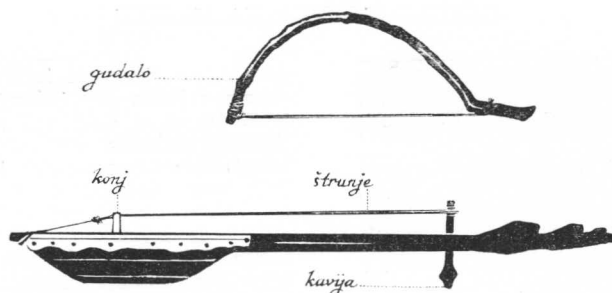
ganom, no sigurnom infiltracijom dinarskog etnosa svježila krv jednog zatvorenog društva, te se u dubrovačkom paku usprkos tijesnog područja državnog, čvrstih političkih granica i nepokolebivih tradicija ne javljaju znaci endogamnih procesa. Tako se i na Mljetu sve do najnovijeg doba sačuvao običaj, da momak dovodi djevojku iz Stonскога Primorja ili i dalje iz unutrašnjosti. Sišavši u primorje planinštaci su se u mnogome morali prilagoditi novoj geografskoj sredini i drugačijemu načinu života. Ipak oni pamte svoje porijeklo i čuvaju vrednote, ponesene iz starog zavičaja, te danas u životu nekadašnjih dubrovačkih pokrajina možemo naći mnoge dinarske forme u govoru, u načinu života i u običajima. Hoću da u ovoj bilješci svratim pažnju na jednu ovakovu sitnicu, koja jasno ukazuje na svoje dvovrsno porijeklo iz primorja i zaleđa. To je paralelno pjevanje uz gusle i uz lijericu, kako se do danas sačuvalo na otoku Mljetu.

Kad sam jednom u sjevernom dijelu Mljeta, u Solinama, mladom naselju od jedva stotinu godina, ušao u komin staroga Sršena-Crljenka, ugledao sam tamo prekrasan primjerak gusala. Ove su gusle, ili kako Mljećani kažu gusli, vrlo lijepe, pomno izrađene, skladnih vitkih razmjera. Osobito

Pavo Stražičić u selu Goveđarima sa lijericom.

Foto Dr. B. Gušić

Shematski nacrt gusala s otoka Mljeta¹.

je ukusno izrađen vrat, a i glava, motiv divojarca, odaje otmjen ukus i vještu ruku izradivača. Posve su pocrnjele od dima u kominu. Po svom karakteru i načinu ornamentiranja, kao i po izradbi same glave, apsolutno odgovaraju dinarskim guslama, i to onim starijim primjercima, rađenim slobodno, bez zanatlijske šablone, kakove sam često nalazio za mojih putovanja dinarskim planinama, osobito u staroj Hercegovini. Stari mi je Sršen rekao, da su i ovo hercegovačke gusle, i da su već mnogo godina u njegovoj porodici, jer mu je još pokojni djed kao malenu dječaku kazivao (Sršen ima sada oko 80 godina) da ih čuva kao uspomenu iz staroga kraja. Osim staroga Sršena ne zna više nitko u čitavoj porodici pjevati uz gusle. Mladi ljudi prezirno govore o guslama, kao o strasti podjetinjelijh staraca. Uistinu na otoku umiju pjevati uz gusle samo još najstariji ljudi. Kasnije sam i u selu Govedarima, također u sjevernom dijelu Mljeta, našao starca od preko 70 godina, Luja Hajdića, koji je još ljubomorno čuvao svoje stare gusle, posve nalik guslama u Solinama, i koji je usprkos gluhoće još znao da uz njih pjeva. Oba su ova pjevača pjevala samo starinske pjesme, ponajviše iz ciklusa Kraljevića Marka, i nisu nikako poznavali novijih pjesama, što se danas najviše čuju u planinskim oblastima. Pijev i recitacija jednaki su kao u hercegovačkih pjevača, tek je način pjevanja u ovih staraca sasvim slab. Pjesme što ih oni pamte, krnje su, to su uglavnom ulomci, uobičajeni uvodi, loci communes, pjevani bez vještine, naprezanjem staračkoga pamćenja. Vidi se, da starci nijesu imali kome da pjesme pjevaju, da ih nijesu nikome predavali i da su tako pozaboravljali svoje staro umještvo.

¹⁾ Zahvaljujem gđi prof. Zdenki Sertić, što mi je najpripravnije izradila priložene crteže gusala i lijerice prema primjerku lijerice, što sam je s otoka Mljeta donio u Etnografski muzej u Zagrebu i prema mojim bilješkama.

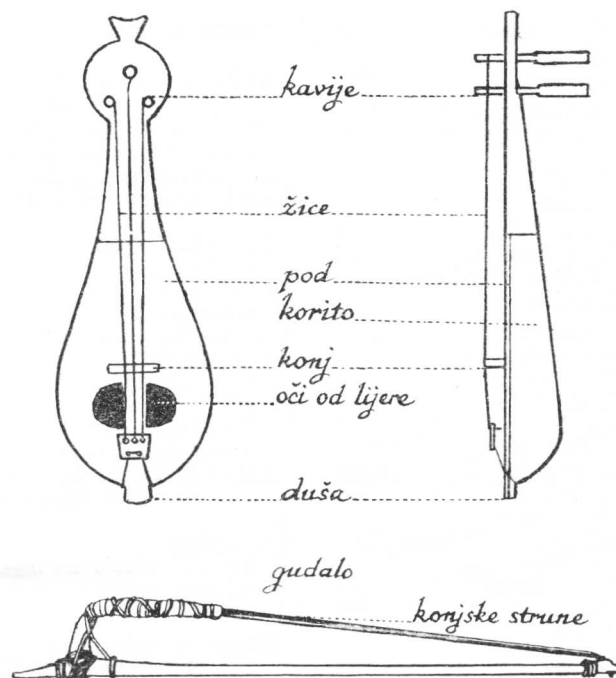
Drugačije sa lijericom. Lijerica je glazbalo, što se danas na Mljetu općenito upotrebljava kod razgovora, na sijelu i na zboru. Sviraju u lijeru većinom mladi ljudi, na način, kako su ga odlično opisali već Kuhač i Kuba u svojim raspravama. Tek poslije Velikog Rata opaža se, da i sviranje u lijeru pomalo nestaje, a zamijenjuje lijericu ili harmonika ili gramofonske ploče u kućama amerikanaca. Ipak se lijerica ne upotrebljava samo kao pratnja za ples, kako su mislili Kuhač²⁾ i Kuba³⁾, nego se uz nju i pjeva, kako je to već u Nerežišću na Braču opazio dr. Milovan Gavazzi. U svojoj raspravi »Jadranska lira — lirica« iznio je Gavazzi⁴⁾ ispravno mišljenje, da je taj muzički instrument značajan za mediteransko kulturno područje, da je lijerica »muzički instrument levantinski ili bolje istočno-mediteranski s epicentrom širenja i usavršavanja negdje u Grčkoj«, te ga prema tome i na Mljetu imamo uvrstiti u grupu mediteranskih kulturnih vrednota. Nasuprot dinarske gusle moramo na našem otoku bezuvjetno ubrojiti u sferu balkanskih upliva, ne ulazeći kod toga u pitanje, nisu li i gusle kulturna tekovina, što je s Orijenta došla na Balkan. Da gusle na našim jadranskim otocima zaista potiču s balkanskog kopna, dokazom su nam uz samu usmenu tradiciju i instrumenti izrađeni analogno hercegovačkim, i pjesme, naročito o Kraljeviću Marku, što se uz njih recitiraju jednako kako ih pjevaju i današnji hercegovački guslari.

Vrijedno je još istaknuti, da porodice obaju pjevača, i Sršeni i Hajdići, nisu na otoku

²⁾ Fr. Š. Kuhač: Prilog za povjest glazbe južnoslovenske. »Rad« 38, Zagreb 1877 p. 64 i dalje.

³⁾ Lj. Kuba: Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji. — Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. Jugoslavenska Akademija sv. 4., Zagreb 1899. p. 161.

⁴⁾ M. Gavazzi: Jadranska Lira — Lirica. »Narodna Starina« (IX.) svez. 22., Zagreb 1930. p. 103.

Shematski nacrt lijerice s otoka Mljeta.

recentno došljačke. U pisanim izvorima susrećemo ih u mljetskom pučanstvu od XVI. stoljeća unaprijed. Tako nam se u aktima mljetske kancelarije, 26. novembra 1562., spominje kao mljetski sudac neki Nikola Haidin,⁵⁾ a porodično ime Sršena sretamo po prvi puta 1659. godine, kad se u Liber mortuorum Župe u Babinu Polju spominje neki Iuan Sarzsern, koji je pokopan kod župne crkve sv. Vlaha.⁶⁾

⁵⁾ Vendite god. 1562. u spisima mljetske kancelarije. Dubrovački Arhiv.

⁶⁾ Liber mortuorum god. 1657.—1737. Župni Ured Babino Polje.

Prema usmenoj tradiciji lijerica nije na Mljetu stari instrumenat. Bit će da se udomila na otoku tek potkraj dubrovačke vladavine, te bi i u tome Gavazzi mogao imati pravo, kad tvrdi »da lira u nas na Jadranu nije iz velike davnine«.

Paralelizam obaju ovih muzičkih instrumenata, od kojih ovdje na Mljetu jedan pripada balkanskom, a drugi mediteranskom kulturnom krugu, jasno ukazuje na žilavost balkanskih kulturnih vrednota, kad su se one, iako rudimentarno kao gusle na Mljetu, mogle sve do danas sačuvati usred biološki tuđe sredine, i u samom Mediteranu.

Dr. Branimir Gušić

LUK ROŽANAC

B. Vodnik u svojoj »Povijesti hrvatske književnosti«, (Zagreb, 1913. str. 85) govoreći o trubadurskoj lirici talijanskoj u Dalmaciji izriče nagađanje, »da su do Dubrovnika dolazili pače i njemački ovakvi pjevači, t. zv. »spielmani«, jer su neki konvencionalni izražaji iz njihove ljubavne lirike, na pr. »frava« (nj. Frau, gospodja; ahd. frova, mhd. frouve) i »rožanec« (njem. Rosenkranz) nalaze već u najstarijoj dubrovačkoj erotici«.

U bilješci o ovoj svojoj tvrdnji Vodnik upućuje na »Stare pisce hrvatske« II, 177 i 413.

Na prvome od tih mjesta nalazimo poznatu iz školskih priručnika pjesan Šiška Menčetića s početnim versovima:

»Pjesance, kad budeš na skutu taj fravi,
ne moj da zabudeš: nje liepos pozdravi«.

Druga potvrda za tu riječ, koju navodi i